

PULA IMVULA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

Etsa leano la papatso ya hao ya poone

Balemi ba bangata ba batle haholo tabeng ya ho ntshetsa pele merero ya tlahislo ya dijothollo tsa bona tsa sehla se setjha. Ba na le maqheka a kgetho ya peo, taolo ya mahoma, mananeo a manyolo hammoho le ho tseba hore na ba rerile ho phethola mobu kapa ho latela mokgwa wa *no-till*. Nakong yohle ya sehla sa kgolo balemi ba dula ba beile leihlo dijothollong tsa bona le ho etsa diphetoho ho ya ka maemo a kang tlhaselo e sa lebellwang ya dikokwanyana kapa dipula tse nang nako e se e ile. E le karolo ya selemo le selemo ya ho ema o le mala-a-laotswe, balemi ba tlamehile maoto le matsoho ho nahana ka mebaraka kapa papatso ya dijothollo – mona lapeng le lefatsheng ka bophara.

Moralo o nepahetseng wa papatso ya dijothollo o hloka hore molemi a tsebe poreisi eo a e habileng – poreisi e tla mo kgotofatsa boitekong bohole ba hae. Hona ho bolela ho kgona ho lefella ditshenyehelo le ho etsa phaello e itseng. Ho seng jwalo, e tla ba mosebetsi wa hae o tswetse boyeng jwalo ka wa ntja. Maqheka a fapaneng a papatso a tlamehile ho etswa e le hore diporeisi tse habilweng di tle di fihlelliwe. Hona ho ka nna ha nka dibopeho tse ngata, tse fapaneng kapa molemi a ka shebana le moreki a le mong, empa hona ho tshwanetse hore e be ntho e ka fetohang ha ho kgonahala, mme ke mohato o tshwanetseng ho lekolwa nako le nako. Ka bomadimabe, hangata molemi o iphumana a le ka mosing, a tshwanela ho rekisa thepa ya hae ka poreisi efe le efe e leng teng, e le ha a kgannwa ke dikoloto tse mo shebileng; boemo bo betere ke ha

*Koranta ya Grain SA ya
bahlahisi ba ntseng ba hola*

Bala Ka Hare:

- 06** | Sclerotinia soneblomong le dinaweng tsa soya
- 10** | Grain SA e buisana le... TO Mdluli
- 11** | Ofisi polasing – tlhoko kapa morwalo?

NKGONO JANE O RE...

Ho bonahala eka re boetse re ntse re eba le dipula mona le mane – ba bang ba lehlohonolo, ha ba bang ba se lehlohonolo. Ho boima hore o ka amohela boemo bona ha o se e mong wa ba lehlohonolo! Ha ho ntho e ke keng ya fela. Ka hoo, re tlamehile ho dumela hore dipula tse ‘tlwaelehileng’ di tla tla hape ka nako e itseng.

Haufinyana ke sa tswa shevana le potso e mabapi le boitshwaro – ho bonahala eka batho ba hloka botshepehi hobane ba nahana hore ba ke ke ba ‘tshwawa’. Bona ke boemo bo bobe ba ditaba. Boitshwaro bo nang le seriti ha se ntho eo re ka e kgellang fatshe le ka mohla – seo ke se buang ke nnete eo re ke keng ra iphapanyetsa yona. Mohlomong o maketse ha ke ngola taba ya mosfuta ona?

Balemi ba bangata ba etsa kadimo ya tjhelete ya ho hlahisa dijothollo – Ba kadima tjhelete ho ba agribusiness kapa ho ba banka ya kgwebo kapa ho Land Bank. Dijothollo masimong di sebetsa jwalo ka tshireletso ya kadimo ya bona, mme hangata dikhamphane tsa inshorensen di teng moo ho etsa bonneta hore tjhelete e itseng e tla kena haeba maemo a lehodimo a ka senya dijothollo. Molemi o lebelletswe ho lefella kadimo ya tjhelete ha a kotula dijothollo. Ha a se a lefile tjhelete ya kadimo, ho salang ke phaello ya hae.

Institushene e adimanang ka tjhelete, batataisi hammoho le balemi ba batla ho tseba kuno e tla lebellwa dijothollong, mme ka hoo, ba etsa ditekanyetso tsa kuno nako le nako. Ditekanyetso tsena ke tse nepahetseng haholo – basebeletsi ba dikhamphane tsa diinshorensen tsa dijothollo ke batho ba tsebang haholo ho etsa ditekanyetso tsena tsa kuno, mme ke ka sewelo ba ka fosang.

Haeba tekanyetso ya dijothollo masimong e le ditone tse 4 hekthara ka nngwe, mme molemi a tsa-maisa feela ditone tse 3 hekthara ka nngwe, ho hlakile ho e mong le e mong ya amehang mono hore dijothollo tse ding di metse maoto, di isitswe kaekae. Ke maswabi hore ke re tlwaelo ena e se e atile haholo – balemi ba isa feela karolo e nngwe ya dijothollo ho institushene e ba adimileng tjhelete, karolo e nngwe e setseng ba e isa kaekae moo ba ilo e rekisa ka tjhelete ya cash. Ka puo e bonolo – NTHO ENA KE BOSHODU. Boshodu bona bo etswa ka mekgwa e mengata - e nngwe e iswa disiung kapa malwaleng a fapaneng, ha e nngwe e iswa tulong e le nngwe moo monga sesiu a bolellwang hore dijothollo tsena ke tsa motho e mong osele.

Ka bomadimabe, lekunutu lena le a hlaella ha nko e ntse e tsamaya, mme batho ba qetella ba tseba hore balemi ha ba na botshepehi. Ntho ena e na le ditlamorao tse mpe haholo, tse senyang menyetla ya hore molemi a ka boela a fumana kadimo ya tjhelete institusheneng. Ka kopo hle, haeba o molemi ya felang a le tsietsing ya ho thuswa ka tjhelete – buisana le institushene e adimisanang ka tjhelete. Etsa jwalo pele o wela molekong wa ho wela lerabeng la boshodu – hopola hore seriti sa hao se bohlokwa ho feta eng kapa eng e leng teng!

Etsa leano la papatso ya hao ya poone

ka mehla o ngongorehile hore o ile wa sitwa ho fihlella poreisi e phahameng ya sehla? Na o manejara ya ikutlwang a le kotsing, ya tsepamisitseng maikutlo sepheong sa nako e telele se tla fana ka phaello? Na o tseba ntle le tikatiko hore ke poreisi efe e tla kgona ho lefella melato yohle ya hao le ho o fa phaello?

Ditlhoko tsa tjhelete kgwebong ya hao

Hlwaya ditjeo tsa tlahiso, mme o kenyelletse ditjeo tsa hao tsa ho phela, mme ebe o hlwaya seo o tla se amohela ha o se o ntshitse ditjeo tsa hao tsa tlahiso. Hlwaya dikotsi, mme o tsebe hore kgwebo ya hao e tla kgona ho jara boima bo bokae ba ditjhelete ntle le hore e puttlame.

Dipaterone tsa diporeisi nakong tse itseng tsa sehla

Utlwisia dintho tse tshwaetsang diporeisi nako le nako – mona lapeng le lefatsheng lohle, mohlala, sehla sa mongobo Amerika se na le sekghala sefe mebarakeng ya Afrika Borwa?

Tjhebahalo ya diporeisi tsa jwale

Tulo ya mmapaka ka mehla ke yona e fanang ka tjhebahalo ya poreisi, empa hona ha ho tshephahale. Ha re shebela dintho hole bokamosong, eba moo bolepi ba rona bo sa nepahaleng teng. Etsa moraloo wa ho etsa papatso ya dijothollo tsa selemo ka seng o ipapisitse le maemo a ditjhelete a kgwebo o sa tsotelle hore diporeisi tsa jwale di shebahala di le jwang.

Sephetho sa ho ba le ‘Moraloo wa Mmapaka’ ke hore wena:

- O be le tsela eo o e latelang, e hhalosang sepho se ikgethileng sa hao, le hore wena ka bowena o habile ho fihlella dife;
- Wena o matlafaditswe ho etsa qeto e ntle ya mmapaka ho sa tsotellehe hore ho etsahala eng ka diporeisi hamorao; le hore
- O tseba ka ho hlaka hore o ikemiseditse ho ipeha kotsing ho le hokae.

Ke dife tse amang dipaterone tsa mmaraka wa poone?

Dintlha tse ngata di teng tse amang mmaraka wa poone:

Nako ya selemo

Poone ka nako tsohle e dula e fumaneha Afrika Borwa – le ha kotulo e se ntle – e leng se bolelang hore barekisi ha se hangata ba tshwanelang ho ya hole ho ya fumana poone eo ba e hlokang. Balemi ba tlameha ho hlodisana mabapi le diporeisi tse ntle, mme ba dulang dibakeng tse hole ke bona ba ka bang le bothata ba ho rekisa poone ya bona.

Menyetla ya dibaka le ya teransepotoro

Menyetla ya ho mmaraka poone e hlahiswang ke balemi ba dulang haufi le ditsha kapa mebila e meholo e rarahane hanyane ho feta ya ba dulang dibakeng tse hole jwalo ka tlasa maloti a dithaba tsa boDrakensberg. Victor Mahlinza ke molemi haufi le Estcourt ho la KwaZulu-Natal, mme o re tsebisa hore balemi ba ntse ba eba matla ka mekgwa e mengata empa ba sa ntse ba shebale le mathata nakong ya kotulo hobane ha ho disiu tse ka bolokang dijothollo, mme ka hoo, ba tlameha ho jara dijothollo tsa bona ka ditereilara le ho di isa mebarakeng ka mebila e mebe. Mekgwa ya bona ya mebaraka e na le mathata a mangata, mme ba bangata ba lahlehetswe ke mafolofolo a ho hlodisana le ba bang ka diporeisi tse phahameng tsa mebaraka.

Boteng ba dibaka tsa mebaraka

Mmaraka wa dijothollo tsa rona o okametswe haholo, hara ba bang, ke SAFEX (South African Futures Exchange) (Phapanystsano ya Diporeisi tsa Ka moso tsa Afrika Borwa), e leng yona e thusang ka ho reka le ho rekisa. Tsebo le bokgoni bo itseng di a hlokhala hore phapanystsano ena e sebetse hantle. Ka hoo, balemi ba bangata ba sebedisa SAFEX, mme ba itshetlehole ka bae-medi ba ba tataisang kapa ba kenang kgwebong

lebitsong la bona. Balemi ba tshwanetse ho leka ho utlwisia ka moo SAFEX e sebetsang ka teng. Molemi ka mong o tshwanetse ho ba le bonnete hore moemedi wa hae o mo sebeletsa ka botshepehi le hore o tla phehella ho mo fumanela poreisi e ntle ka ho fetisa e ka kgonahalang, mme ka hoo, molemi o tla tshwanela ho ikopanya le moemedi wa hae nako le nako.

Ditshenyehelo tsa tsamaiso ya thepa

Ke taba ya bohlokwa hore molemi a utlwise hore ditshenyehelo tsa tsamaiso ya thepa ke eng.

Hantlentle ke ditjeo tseo molemi a senyehelwang ke tsona ho tsamaisa thepa ya hae ho tloha moo thepa e leng teng ho ya moo thepa e ilo rekiswa teng, e leng Randfontein, ho la Gauteng. Ka baka lena, SAFEX e ntsha ditshenyehelo tsena tjheleteng e lefuwang molemi. Haeba molemi wa selehae a reka dijothollo Randfontein, le teng o ntse a tshwanela ho lefella ditshenyehelo tsena tsa tsamaiso. Barekisi ba tshwanetse ho utlwisia ntla ena e le ya puisano, mme ditshenyehelo tsa tsamaiso e ka ba tse kopanelwang. Ha molemi a ena le kutlwiso e ntle, hona ho matlafatsa dipuisano.

Boholo ba kotulo

Ha tjhai e le kgolo, bahwebi ba ka ikgethela moo ba rekang teng, mme hona ho theola diporeisi, e leng ho theolang phaello e etswang ke balemi. Tjhai e phahameng hangata e na le ho theola diporeisi, mme e etsa hore mosebetsi ohle wa ho hlahisa poone o se be le phaello e ntle. Ke ka baka lena balemi ba tshwanetseng ho nahanelia dintho pele le ho hlophisa dikonteraka tsa nako e tlang le ba SAFEX kapa le dikgwebo tse ding tsa selehae. Ha ho bohlale ho lema poone e ngata ho feta eo molemi a ka e sebedisang haeba molemi a sa etsa ditlhophiso hore mmaraka e tla ba ofe.

Ba bang ba kentseng letsoho ba botsa potso ya hore hobaneng re batla ho rekisetra mmaraka

“Lehlohonolo le eketswa ke tlwaelo ya ho dula o shebile menyetla e ka bang teng lhammoho le ho kenyelle-tsa lerato la ho shebela pele dintlha tsohle.”

o romellang thepa ka ntle ho naha. Afrika Borwa selemo le selemo e hlahisa poone e ngata ho feta e ka sebediswang ka hara naha, le nakong tsa komello e kgolo, mme ka baka lena, re hloka thomello e tsetsitseng ya poone e romellwang ka ntle ho naha. Mmaraka ona wa thomello ka ntle o thusa ho tlisa tekatekano dilemong tsane tseo ho ileng ha hlahisa poone e ngata ho feta tekano, e leng tse bakileng ho theoha ha diporeisi. Diporeisi tse tsetsitseng tsa dijothollo di matlafatsa balemi ho rera dintho hantle le ho etsa diqeto tse tiileng mabapi le hore ke poone ya bongata bofe eo ba ka e jalang sehleng ka seng. ⚪

Ditaba tsena re di kumelwa ke Jenny Mathews, mophehisi ho tsa Pula/Imvula. Ho tseba haholwanyane romella e-meile ho jenjonmat@gmail.com.

Phediso ya mefuta ya mahola a Datura pooneng ho thibela tshwaetso peong

Mefuta e kotsi ya dimela tsa Datura e fumaneha lefatsheng lohle, mme e mmedi e fumaneha mona Afrika Borwa. Ena e tsejwa ka mabitso a Selatine e le Datura ferox phatsa e kgolo, apole kapa groot stinkblaar, e leng mofuta o tlwalehileng wa Datura stramonium o tsejwang feela e le apole ya phatsa kapa stinkblaar. Phapang ya mofuta o "moholo" kapa o "monyane" e amana le boholo ba diphatsa dikotolwaneng tse behang, tse tshwanang le dibolonyana kapa "diapole".

Dimela di nkuwa e le tse hlodisanang haholo le dijollo tse jetsweng, mme di kotsi ka tjhefo diphooolong le bathong. Pele peo efe kapa efe ya sejothollo e amo-helwa disiung tsa semolao tsa kgwebo ho tshwanetse ho nkuwa sampole ya boemedi, mme e behwe tekong. Sampole e nang le peo e le nngwe kapa tse ngata tsa Datura dikilogramong tse ding le tse ding tse 10 tsa peo

ya pone, e sitwa ho amohelwa ke mosebeletsi wa sesiu, mme ka hoo, ha e kene kgwebong.

Semela se le seng feela sa datura hekthareng ka nngwe se kotulwang mmoho le peo ya poone se lekane hore mojaro oo kaofela e be o senyehileng.

Tlhaloso

Ka kakaretso dimela di hola bophahamo bo pakeng tsa dimithara tse 1 - 1,5, mme di ba le metso e matla e hlo-disanang le dijollo mabapi le mongobo. Mahlaku a se nang boy a nka sebopoho sa lehe kapa a ba malelele ha a sa ntse a le manyane, mme a na le mmala o botala bo kganyang ka mahlakoreng. Mahlaku a hotseng ka ho phethahala a hola ho fihlela boleleleng ba 20 cm le bophareng ba 20 cm ka boholo dikutung tse boy.

Ha mahlaku a hatwa ka leoto kapa letsoho kapa sesebediswa sa temo ho tswa monkgo o matla, o mobe. Mohlomong hona ke le leng la mahola a itotobatsang

Dikarolwana tse hotseng tsa mefuta ena e mmedi tse bontshang metsu e menyane mokokotlong wa *Datura stramonium* (thorn apole e tlwalehileng) ham-moho le meutwae mehola ya *Datura ferox*, thorn apple e kgolo. Dipeo tsa mefuta ena e mmedi di a bonahala. Hangata dikarolwana tse behang di a buleha ho ntsha peo empa di ntse di tshwarahane le dikutu. Dikarolwana tse hotseng, tse bontshitsweng, di tlos-itswe dikutung hore feela o di bone.

Semela se seholo sa thorn Apole (mefuta ya Datura) se sentseng se hola, pele se bopa dikarolwana tse behang ditholwana.

Popeho ya dikarolwana tse behang ditholwana ha dikarolwana tsa mebala tsa palesa di se di wele.

Dimela tse nyane tsa Datura mehatong e mene ya lehlaku.

masimong a rona, mme lebitso leo mahola ana a atisang ho tsejwa ka lona le fela le hhalosa semela sena ka nepo.

Dipalesa tse ikemetseng di le ding, tse tshweu, tsa sebopheho sa terompeta, tsa bolelele bo ka fi-hlang ho 6 cm di ba teng di le mmalwana dikutung tsa semela. Kotolwana e totobetseng, e behang, e ba teng ka mora ketsahalo ya pholene, mme e ka nna ya ba bophara ba 4 cm, mme e apesitswe ke meutlwanyana e alehileng karolong yohle. Kotolwana e sootho, e behang, e totobetseng haholo, e a phunyeha ha e se e butswitse, e leng e dumellang dipeo tse sepharana tse nkileng sebopheho sa sebete tsa bolelele ba 3,5 mm ho isa ho 4 mm ho phatlallela ka ntle semeleng se emeng.

Hona ho bolela eng temong?

Semela sena se phehile kgang e kgolo le dijothollo kaofela tse jetsweng, ho kenyelleditswe le yona poone. Haeba sejothollo se sa laowlwe hang ha kotsi e bonahala, mme se tlohelwa ho fihlela se hotse, ruri lehola lena e tla ba lona le busang masimong ka mora dihla tse seng kae.

Kaofela re se re ile ra bona masimo moo di-phoofofolo di sitwang ho kena le ho fula mohwang wa poone. Maemong a komello diphoofolo di itjella dimela tse nyane tse ntseng di hola, mme ka hoo, di itjella tjhefo. Semela kaofela, haholoholo dipeo, di tjhefo.

Dipeo hangata di tswakane le sampole ya peo ya poone ka hara moqomo wa motjhine o kotulang nakong eo ho kotulwang ka motjhine. Peo ena e sitwa ho arohanngwa ha bonolo le peo ya poone sefeng ya motjhine o kotulang. Maemong a seng a le mabe ke moo ho sebediswang sefe e nngwe e ka thoko e phuntsweng masobana a boholo ba 2,5 mm le 5 mm a thusang ho ntsha peo ya lehola la datura pele peo ya poone e iswa disiung tsa kgwebo. Ka nako e nngwe ho a hlokahala hore peo e sefuwa makgetlo a mmalwa ho ntsha peo ya lehola la datura sampoleng.

Matshwao a tjhefo

Batho hammoho le diphoofolo di ba kotsing ya ho ja tjhefo ya karolo efe kapa efe ya semela kapa peo. Le ha ho le jwalo, bongata ba ho ja tjhefo ha se bo bolayang.

Ke feela 1 mg ya tjhefo ena ho motho e moholo e ka bakang ho phofa ka ha khemikhale ena e kgina tshebetso ya methapo ya boko hammoho le methapo e laolang mesifa.

Ha o kotula dimela tse nyane tse sebediswang bakeng sa sepinatihe kapa "marog", ho tshwanetse ho hlokamelwa hore ho se ke ha kenyelletswa datura e sa leng nyane. Peo e ka jewang ke bana ba banyane ka phoso e ka nna ya ba bolaya. E ka ba hantle ha bana ba banyane ba ka kgona ho tseba peo ena ya datura le dimela tsa yona ba sa le banyane.

Matshwao a hore tjhefo e se e kene diphoofolong a bonahala ka ho thothomela ha mesifa, bohlanya le ho tlolatlolha ho akaretsang ha diphoofolo. Ho jewa ha tjefo ho baka tshitiso ya tshilo le mahlaba a mpa a tsejwang e le *colic* dipereng. Haeba o se na bonnete, ikopanye le ngaka ya diphoofolo ha o lemoha hore diphoofolo tsa hao di itshwara ka tsela e sa tlwae-hang.

Taolo ya datura

Mahola a ka laowlwa hang ha a iponahatsa le-kgetlo la pele masimong a lenngweng. Hona ho ka etswa dihloohong tsa masimo ka ho tjheka, ho tsomula kapa ho hlaola ka mohoma wa letsoho. Dimela tse nyane le tse kgolo tse esong ho etse peo di ka kenyelletswa qubung ya manyolo moo tjhefo ka tlwaelo e tla senyeha teng.

Le ha ho le jwalo, ho bohlokwa haholo hore dimela tse seng di entse peo di epelwe botebong bo fetang ba 60 cm kapa ho seng jwalo di hle di tjheswe. Matsoho a hlatsuwe ka ho phethahala haeba a ile a tshwara dimela tse tala. Rwala di-gloves ka nako tsohle.

Masimong a phethotsweng, mahlaku a sephara a ka laowlwa ka dikhemikhale tse ngata na-kong eo ho laowlwang mahola pooneng. Datura e ka eketseha ha dijothollo tsa lehlaku le sephara tse kang soneblomo di jalwa phapantshong le poone. Ka hoo, ke mohato wa bohlokwa ho bolaya dimela dife kapa dife tsa datura tse bang teng nakong ya ho jalwa ha poone phapantshong.

Haeba ho bonahala dimela dife kapa dife tse phelang tsa datura ha ho se ho fafaditswe, tsena di tshwanetse ho fotholwa ka letsoho pele ho kotulwa.

Taolo ya mahola a datura pooneng pele peo e mela kapa ha e se e metse, e ka etswa ka ho fafatsa ka Imazapyr, e leng ka 150 g ya motswako o matla lithara ka nngwe hammo le 150 g ya Glyphosate lithara ka nngwe motswakong o faphantswang e le dilithara tse 7 hekthareng ka nngwe.

Dimela tse holang di ka laowlwa ka matla ka ho fafatswa ka Glyphosate ya 350 g lithara ka nngwe pakeng tsa dilithara tse 2 le tse 3 hekthara ka nngwe. Hopola hore Glyphosate ke sebolayale-hola se sa kgetheng hore semela ke sefe le hore lehola ke lefe. E bolaya e sa kgethe.

Qetelo

Etsa bonnete hore o ka kgona ho tseba datura masimong a hao e le hore tlhaselo efe kapa efe e ka laowlwa kapele ka moo ho kgonahalang ka teng.

**Tsena re di kumelwa ke molemi
ya beileng meja fatshe.**

SCLEROTINIA soneblomong le dinaweng tsa soya

Tshwaetso ya Sclerotinia e kenella hlohang e holang ya soneblomo. (Photo: André Nel, ARC-GCI)

Malwetse a bakwang ke mefuta ya kwaekgwaba ya Sclerotinia e ama dijothollo tse ngata tsa boholokwa kgwebong, tse kang soneblomo le dinawa tsa soya ho phatlalla le lefatshe lohle hammoho le Afrika Borwa. Dimela tsa sehlooho tse amehang tsa pathogen di kenyelletsa mofuta wa monawa, soneblomo, canola, mefuta e mengata ya meroho, kuae, dimela tse ngata tse etsang dipalesa hammoho le ditholwana tse kang diperekisi.

Bolwetse bona ka kakaretso bo tsejwa e le "white mould" empa bo ka nna ba hlasela dikarolo tse fapaneng tsa dimela le ho bontsha matshwao a batlang a fapane dikarolong tsa dimela. Bo-

lwetse bona bo ka baka tshenyo le tahleheloo ya tjhelete soneblomong le dinaweng tsa soya.

Kwaekgwaba ena e hlaselang ka ho hlahisa dimilione tsa masobana e rata ho holela le ho ata maemong a phodileng le a mongobo a lehodimo. Hape e atile haholo maemong a fapaneng a temo.

Matshwao nakong ya saekele ya bophelo

Mefuta ya kwaekgwaba e feta mehatong e fapaneng e iponahatsang ya kgolo.

Letshwao la pele la "white mould" kapa kwaekgwaba ya sclerotinia hangata le lemo-huwa bokantleng ba dikarolo tsa dimela tse pepesehileng moyeng. Kokwanahloko ya pathogen e hlahisa mycelium e tshweu e foforehang, mme kwaekgwaba e a lelefala ha e ntse e hola

semeleng sohle, mme sepheo sa yona ke ho fihlella menontsha ya semela.

Mehatong ya morao ya kgolo ka mora pokello ya menontsha, mycelium tsena tse lelefetseng di ipokella mmoho ho iketsa sclerotia e leng tse dumellang mefuta ya Sclerotinia ho iphelela e le meng mobung ntle le semela seo e itshirelleddtseng ka sona.

Mefuta ena, ka hoo, e filwe lebitso ho latela sebopheo se leng teng. Sclerotia e na le bokantle bo thata, bo botsho, mme bokahare bo bosweu ho isa mmaleng o bosootho bo kganyang. Ha ho bonolo ho bona mefuta ena mobung. Mefuta ena e bopehile ka mekgwa e fapaneng, mme e ka ba le diameter ya 2 mm ho isa ho 5 mm, empa e ka nna ya ba le bolelele ba 0,5 mm ho isa ho 3 mm. Sclerotinia

Boima ba mycelium ya Sclerotinia bo tshwaetsang hloho ya soneblomo e qetellang e wetse fatshe mobung. (Photo: André Nel, ARC-GCI)

Matshwao a ho bola ha kutu ya soneblomo a bontsha sclerotia e holang ka hara kutu. (Photo: André Nel, ARC-GCI)

Apothecia tse holang hodima sclerotia hodima mobu. (Photo: FJ Kloppers Pannar Seed)

e epetsweng lekgapetleng la mobu e ka phela ho fihlela dilemong tse 5.

Ka baka lena, ho hlokolosi ho ela hloko bolwetse le ho thibela ho ata ha tshwaetso masimong ha e se e lemoihuwe dimeleng. Boholo ba tshwaetso ke bo tlohang mobung ho ya semeleng, eseng ho tloha semeleng ho ya semeleng.

Sclerotia e ka mela ka mekgwa e mengata. Mokgwa o mong ke wa ho hlahisa semela se kang kwaekgwaba, se bitswang apothecium. Apothecium e le nngwe kapa tse ngata e leng ditetse (*discs*) tse mebala di tloha ho sclerotinia ho ya bokahodimong ba mobu, mme ebe ho hlahi masobana a balwang ka mashome a dimilione nakong ya matsatsi a mmalwa. Masobana a hlakileng, a se nang mmala a kgona ho ba teng matsatsi a seng makae feels haese ha a ka fumana semela seo a ka ikahelang ho sona.

Ho hlaha kapa ho ata ha pathogen, le ha ho le jwalo, ho etsahala ka ho hlaha ho otlolohileng ha dikgwelenyana tsa hyphae tse hlahiswang di etswa semeleng se fanang ka bodulo. Dihyphae tsena di hlasela dikarolo tse ding tsa dimela tse thetsanang le mobu fatshe.

Mokgwa wa boraro o etsang hore pathogen e hole ke ho hlahisa mycelium e ngata eo soneblomong e ka nnang ya qetella e bakile bolwetse bo kotsi haholo, bo bitswang soneflower wilt kapa basal stem rot (ho bola ha kutu karolong e tlase ya yona).

Soneblomo

Dibopeho tsa sehlooho tsa tlhaselo tse ka hlauwang soneblomong di tsejwa ka la sclerotium basal rot le wilt, e leng tlhaselo e ka bonwang semeleng moo kutu ya sehlooho e hlahelang ka ntle ho tloha mobung. Sclerotium ke ho bola ha hlooho, mme ho iponahatsa e le ho bola ho phethahetseng ha hlooho ya soneblomo kapa sclerotium stem rot, e leng tlhaselo e tebileng ya dikutu. Dimela tse hlasetsweng di a kobeka kapa di fefolwa ke moyo o matla.

Dinawa tsa soya

Ho bola ha kutu kapa *white mould* ho fumawng dinaweng tsa soya ho bakwa ke mefuta ya kwaekgwaba ya sclerotinia sclerotiorum. Matshwao hangata ha a bonahale ho fihlela

samporele kapa ho nama ha sejothollo ho kweetse pakeng tsa mela e tlisang maemo a mongobo. Hona ho bonahala ka ho hlaka nakong ya sehla sa pula e ngata mabatoweng a komello le a dinawa tsa soya tse nosetswang.

Ho sothahana le ho foforeha ha mahlaku ho latelwa ke lefu la dimela, mme hona ke letshwao la hore tlhaselo e se e kene. Dikgwelenyana tsa kwaekgwaba di ka nna tsa bonahala dikutung tsa semela, mahlakung le dikotolwaneng ka tlasa moriti meleng ya dimela. Ho petsoha ho ba teng dikutung tse kgolo le makaleng a ka thoko, mme dikutu di bonahala di sweufetse, eka di tjhele, mme di a foforeha ha tlhaselo e se e kene ka matla. Sclerotia tse kgolo, tse ntsho tsa dibopeho tse fapaneng le boholo bo fapaneng di ba teng ka hara kutu ya sehlooho, mme dikotolwana di a foforeha, di a hlaselwa kapa di nkelwa sebaka ke sclerotia e ntsho.

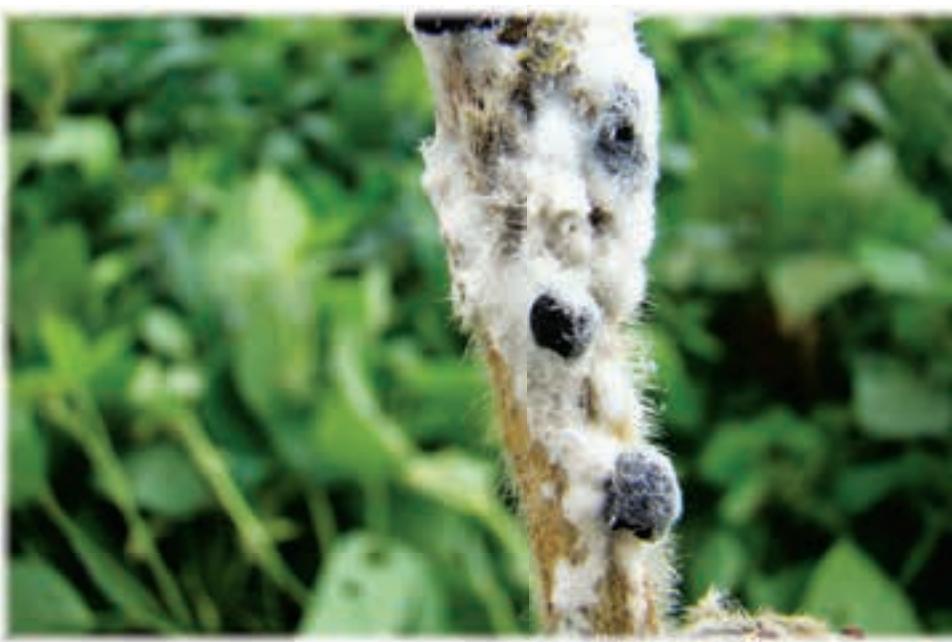
Ka bomadimabe ha peo e kotulwa mohatong ona e hahlamelwa le ho tshwaetswa ke pathogen.

Tsamaiso le taolo

Mehato ya bohlokwa ka ho fetisa ya taolo kgahlong le kokwanahloko ya pathogen soneblomong le dinaweng tsa soya ke ho kgetha mefuta e kgongang ho ba kgahlanong le tlhaselo, tshebediso ya mekgwa ya tlahiso (e kang phapantsho ya dijothollo ka dijothollo tse nyane le makgulo a fokotsang matla a tlhaselo) hammoho le ho qoba ho jala masimong a seng a hlasetswe. Qoba taba ya ho itjalla peo eo e leng ya hao, e ka nnang yaba o ile wa itshiela yona masimong a neng a hlasetswe. Ho feta mona, eba le taolo e ntle ya mahola afe kapa afe a lehlaku le sephara a ka iketsang setshabelo sa kokwanahloko ya pathogen.

Qetelo

Ithute ho hlaway le ho tseba dithlaselo tsa sclerotia soneblomong le dinaweng tsa hao tsa soya e le hore mehato ya taolo nakong e telele e kgone ho nkuwa.

Mohlala wa Sclerotinia ka hara kutu.

Tsena re di kumelva ke molemi ya beileng meja fatshe.

Qaka ka lekgapetla la mobu

Hang ha e jetswe, Soneblomo e hloka tlhokomelo e kgolo!

B oemong bo ikgethileng ba soneblomo, molemi e ka nna yaba o entse tsohle ka ho phethahala, ho tloha tokisong ya tshingwana ya peo ho fihla botebong ba ho jala peo le palong ya dimela, empa taba ya bohlokwa haholo ke ho hopola ka mehla hore dimela tse nyane tsa soneblomo di tsebahala ka ho fokola ho hoholo nakong eo di hlhang mobung ka yona.

Ho hlaha ha dimela tse nyane tsa soneblomo ke e nngwe ya dintlha tsa bohlokwa mohatong wa ho fihlella bongata ba dimela, e leng tse tla isa kunong e ntle. Lebaka le tlwaelehileng la ho hlaha ho fokolang ha dimela tsa soneblomo ke lekgapetla le thata le ipopang hodima mobu.

Bokahodimo ba mobu moo peo ya soneblomo e jalwang teng bo ka nna ba iketsa lekgapetla le thata le ka sitisang ho mela ha soneblomo, mme hona ho baka dikgeokgeo le ho mela ho sa lekanang. Ka ha ka tlwaelo soneblomo e jalwa mahareng a lehlabula, ena ke nako ya maemo a tjhesang, a ommeng, a lehodimo, a ka nnang a ba le dikgohola mona le mame. Metsi a hulelwa dikarolwaneng tsa mobu tse tshwarang metsi ana. Nakong eo ho

nang dipula tse matla, tse latelwang ke matsasi a tjhesang, hona ho baka lekgapetla le thata la mobu. Hona ho tshwana feela le onto e omeletsang mobu le ho baka lekgapetla le thata la mobu. Soneblomo ke semela se melang ka matla, empa se sitwang ho phunyelletsa ka potlako lekgapetleng lena le thata. Ka baka lena tiehiso e ba teng ya ho mela ha soneblomo kapa dikgeokgeo tse bang teng meleng e jetsweng.

Mefuta ya mebu e fapane; e meng e teteana ha bonolo, mme e etsa lekgapetla le thata la mobu ho feta e meng. Ha e le mebu e lehlabathe le ya selokwe se lehlabathe yona ha e etse lekgapetla ha bonolo jwalo ka e meng. Nthla e nngwe e bakang bothata ba lekgapetla ke bongata ba tse bolang tse leng teng mobung. Ha tse bolang di le ngata, ha ho bonolo hore lekgapetla le be teng, e leng monyetla o motle ho molemi ya sebedisang mokgwa wa temo wa *no-till*.

Ka tlwaelo masimo a etsang lekgapetla ha bonolo ke a ileng a sebetswa makgetlo a mabedi kapa a mararo mabapi le tokisetso ya tshingwana ya peo, e leng masimo a seng a le bonolo haholo.

Ha ke ne ke botsa molemi wa North West ya nnileng a jala soneblomo mobung wa lehla-

bathe ka dilemo tse 20 tse fetileng hore o etsa jwang ka qaka ena ya lekgapetla, karabo ya hae e bile: “Duisendpoot, huisendpoot, huisendpoot!”

Lentswe lena, ‘duisendpoot’ le atisa ho sebediswa mona Afrika Borwa yohle empa hantlentle ka nepo le tshwanetse ho bitswa mohoma wa rotary. Ho bohlokwa hore tshebetsa ena e etswa ka NAKO E NEPAHETSENG ka ha dimela tse nyane tsa sobebromo tse hlhang mobung di sa ntse di fokola haholo, mme di ka robeha ha bonolo haeba ketsahalo ya ‘duisendpoot’ e etsahala nakong eo di ntseeng di hlhisla hlooho mobung.

Nako ke dintho tsohle

Jwalo ka ha ho etsahala mesebetsing yohle ya temo, nako ke dintho tsohle! Molemi wa soneblomo o na le feela monyetla o monyane wa ho kena masimong ka mohoma wa rotary hobane o ipeha kotsing ya ho senya dimelanyana tse ntseeng di hlhisla hlooho mobung.

Molemi wa soneblomo o tshwanetse boonyane ho feta hanngwe letsatsing le leng le le leng la boraro ka mora ho jala. Ha ho soneblomo e tla beng e se e hlhile. Ka hoo, hona ho tla tiisa hore mobu o ka hodimo o a nolofatswa,

TLAHISO YA SONEBLOMO

mme ho tla utlwisa bohloko dimelanyana tse tla beng di hola di le haufi le bokahodimo ba mobu ho feta tse ntseng di le tlasesenyana.

Mosebetsi wa bobedi ke o hlileng o le kotsi jwale. Haeba pula e le siyo hape, ho feta hanngwe ho tla be ho lekane hore peo e mele hantle EMPA haeba pula e na hape pele dipeo di hlahella ka ntle ho mobu ka ho phethahala, ke moo o tla tshwanela ho nahana ka ho feta ho hong hape ho tla tiisa hore dimelanyana di hlaho kaofela hantle.

Kotsi e teng mosebetsing ona wa bobedi hobane dipeo tse ding di se di hlahile ha tse ding tsona di eso hlahe, mme ho teng lekgapetla le tshwanetseng ho pshatlwa! Le hoja ka kakaretso tshebetso ya mohoma wa rotary e le kgolo ka lebelo le potlakileng, empa twaelo e ntle ntiheng ena ke ho kganna ka lebelo le tlase haholo, e le ho tiisa hore lebelo ha se le epol lang dimelanyana tsena kapa ho roba tse seng di hlahositse hlooho ka hodima mobu.

Keletso e nngwe ya bohlokwa ke ho etsa mesebetsi efe le efe ka mohoma wa rotary ha semela se se se hlahile nakong ya thapama ha letsatsi le tjhabile, mme ho futhumetse – ha bokahodimo ba mobu bo omme hantle. Ke moo dimela tsa soneblomo di tla be di tenyetseha ha bonolo, mme ho lemala e tla ba ho fokolang haholo. Mohlomong ho lemala ho ka nna ha eba teng empa hona ho ka qojwa haeba mosebetsi ohle o ka etswa tlasa ihlo le ntjhotjho. Nnene ke hore ba bang ba balemi ka ho lebella tahlehelo ba jala palo e phahameng ya dimela. Ka kakaretso re ka re ke tahlehelo ya 5% e bang teng nakong e nngwe le e nngwe eo ho hlaowlang ka yona.

Ha ho molemi ya tshwanetseng ho romella mokganni masimong le ho mo tlohella ho tswe-la pele ka mosebetsi a le mong – ena ke nako eo molemi ka sebele a tshwanetseng ho ba teng ka boyena le ho shebisisa mosebetsi ka ihlo le ntjhotjho!

Ditaba tsena re di kumelwa ke Jenny Mathews,
mophehisi ho tsa Pula/Imvula. Ho tseba
haholwanyane romella e-meile ho
jenjonmat@gmail.com.

Grain SA e buisana le...TO Mdluli

Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi le bile le mokete wa selemo le selemo wa kabo ya dikgau ka la 17 Mphalane 2013, e leng wa ho ananela katleho e kgolo, e sa tlwaeleheng – haholoholo ho mofumahadi TO Mdluli e bile letsatsi leo a ke keng a le lebal! O ile a phatlalatswa letsatsing lena e le Molemi wa selemo wa Grain SA hara balemi ba kgonang ho hlahaha tse ba phedinsang feela. Lena e bile hape letsatsi leo bophelo ba hae le mekgwa ya hae ya temo e ileng ya fetoha ho ya ho ile.

Mofumahadi TO Mdluli o tshwere temo mtsaneng wa Mhlozeni, dikelomithara tse ka bang 40 ho tloha Winterton ho la KwaZulu-Natal. Ke motho ya sa kang a ba le monyetla wa ho kena sekolo; empa hona ha ho ka ha mo thibela ho fihlella toro ya bophelo ba hae ya ho ba molemi. O na le dihekthara tse 2 tsa mobu o lengwang le tse 50 tsa makgulo a kopanetsweng, ao hekthara e le nngwe ya ona e ileng ya jalwa poone e bulehetseg pholene ka dilemo tse ngata. Ka 2009 o ile a inehela sehlopheng sa boithuto sa Grain SA, mme ka mora moo tjhebo ya hae ya dintho ya fetoha mabapi le mofuta wa peo oo a o sebedinsang, yaba o fetela mofuteng wa sejwalejwale wa ‘roundup ready’. O sebeditse ka thata ho tiisa hore masimo a hae ha a na mahola ka ho sebedisa dikhemikhale tse sebediswang ka sefafatsi se jarwang mahetleng le hoja metsi a

sebediswang mona a ne a mo tlama ho a jara dikelomithara tse 2!

Nakong e fetileng, dihekthara tsa hae tsa mobu o lengwang di ne di sebetswa ka matsoho. Lehlonolo la hae e bile ho hapa moptuso wa TR 430 Rotavator ho Husqvarna moketjaneng wa dijo tsa mantsiboya kgwedding ya Mphalane. Ho tloha moo, mekgwa ya hae ya temo e ile ya fetoha haholo. Nakong e fetileng, bara ba hae ba bararo ba ne ba mo thusa ho lokisa masimo, ho jala peo le ho kenya manyolo ka matsoho. Hona ho ne ho nka dibeke tse tharo ho jala hekthara e le nngwe. Ka sesebediswa sa hae se setjha, dihekthara tsona tse tse tharo di mo nka feela matsatsi a mararo. Boemo bona bo mo file bokgoni ba ho tsepamisa maikutlo le mehlodi ya hae hekthareng ya bobedi moo jwale a kgonneng ho jala dinawa tse ommeng, ditapole, dipatata le poone. Ha yena le lelapa la hae ba ile ba hula ka thata ho bokella dijo tse lekanang selemo kaofela, hajwale o kgona ha bonolo ho kgotsofatsa eseng feela ditlhoko tsa dijo tsa bona, empa le ho bokella ho hongata hoo a ho rekisang.

Ka mora moketjana wa dijo tsa mantsiboya moo Husqvarna ka boyena a nehaneng ka moptuso wa tlholo ho ena, mofumahadi Mdluli o ile a etelwa ke Husqvarna ho mmontsha TR 430 ya hae le hore a ka sebedisa motjhine ona jwang hore o mo sebeletse ka katileho. Mongadi Clayton Basson wa lekala la Husqvarna Winterton o dutse hoseng hohle le mofumahadi Mdluli moo a neng a kwetliswa ka nepo mabapi le tshebediso le tlhokomelo ya TR 430 Rotavator.

Lekunutu la katileho ya mofumahadi Mdluli ke boikemisetso ba hae ba ho ithuta ho ba bang le ho sebedisa sebediswa polasing ya hae. Tshimolohong o ne a sitwa ho lefella dipeo tsa theko e phahameng ya ‘roundup ready’, mme a tlameha ho boloka tjhelete dikgwedi tse ngata e le hore a reke peo ya hae ya pele. Pele metjhine e fihla o ne a atisa ho kopa molemi wa selehae ho mo lemela masimo ka mokgwa wa konteraka, empa ka baka la ditjeo tse phahameng, a tlameha ho fetohela mokgweng wa ‘no-till’ e le hore a kgone ho hlahaha dijothollo tsa hae ka ditjeo tse tlase ka moo ho kgonahalang ka teng, le ho kenyelletsa mekgwa e meng e tshwarellang haholo.

Lerato le tjheše ho tse mofumahadi Mdluli a tshwereng temo ka tsona di tsetsitse, di bile di ama ba bang batho, mme ha ho ya ka fihlang polasing ya hae, mme a tloha moo a sa ameha maikutlo. Mofumahadi Mdluli o bontshitse hore ha se hakaalo hore motho a be le dihekthara tsa masimo tse balwang ka makgolo kapa metjhine ya moraorao tjena ho fumana mekgwa e nepahetseng ya temo hore a atlehe. Ke boitshwaro le boinehelo ba molemi tse laolang moo a yang teng.

**Ditaba tsena re di kumelwa ke Jurie Mentz,
Mohokahanyimmo ho wa Lenaneo la
Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi.
Ho tseba haholwanyane romella
e-meile ho jurie@grainsa.co.za.**

Ofisi polasing

- tlhoko kapa morwalo?

Tsamaiso e nepahetseng ya ofisi kapa mosebetsi wa pampiri, ke yona taba ya bohlokwa kgwebong e atlehileng ya temo matsatsing a kajeno.

Ha re bona lebitso lena, ‘ofisi’, re nahana ka mosebetsi wa pampiri kapa lebitso le monate la ‘Tsamsio ya ofisi’. Eba re ba le maikutlo – “Tjhee, nna ke molemi, ha ke motho ya ngolang ka pene, nka mpa ka sebetsa ka sepannere sa no. 13”. Ka bomadimabe, tsamaiso ke karolo ya bohlokwa kgwebong ya temo ya sejwalejwale ho sa tsetellehe hore kgwebo ke ya boholo bo bokae.

Ebang wena o le molemi/manejara o sheba le mosebetsi ona ka bowena kapa o hirile e mong ya sebetsanang le mosebetsi wa pampiri, hoo ha ho etse taba – nnete ke hore e mong o tlamehile ho ba teng **ya jarang boikarabelo** ba mosebetsi ono, mme qetellong monga thepa/ manejara ke yena ya ikarabellang.

Mahlakore kaofela a tsamaiso ya kgwebo ya hao jwang kapa jwang a tla hloka tshebediso e itseng ya ‘pampiri’. Ha o sa kene ka setsotswana mesebetsing e hlokahalang ya ofisi o tla be o beha kgwebo ya hao kotsing. Ka ntle ho mesebetsi e nepahetseng ya pampiri o tla sitwa ho bokella, mohlala, disetamente tse hlokahalang tsa ditjhelete – Setamente sa tjhelete e kenang, Leqephe la tekano (*Balance Sheet*) hammoho le setamente sa tjhelete e letsohong (*Cash-flow*) – hore o tsebe hore boemo bo tla ba jwang qetellong, boemo ba ditjhelete hammoho le ba tjhelete e letsohong. Ka ntle ho tsena tsohle o tla dula o le lefifing, o sa tsebe hore ho dintho di eme jwang mabapi le lehlakore la ditjhelete kgwebong ya hao.

Maemong a kajeno ho bohlokwa haholo kgwebong hore monga kgwebo ya temo kapa manejara wa yona a be le **ofisi e nepahetseng** moo ho tla hlokomelwa le ho sebediswa mese-

betsi yohle e ngolwang pampiring. Ha ho kgonahala, ofisi e tshwanetse ho ba **sebaka se ka thoko, se tla sebediswa e le sebaka sa kopanelo, sa mesebetsi, moo ho sebediswang le ho bolokwa ditaba tsohle tsa tsamaiso**. Le teng ho ya ka boholo ba kgwebo, ofisi e kanna ya ba kae kapa kae moo ho ka sebetswang hantle, le ha e ka ba pela kamore ya ho jela kapa ya borobalo.

Ho simolla ka ‘ofisi’ ya hao, bonyane o tshwanela ho ba le tafole/desk, setulo/ditulo, moo ho behwang difaile, mohala le fakese le menyetla ya voice-meile, mmapa o feletseng wa polasi le mmapa e meng e ka hlokahalang, mmapa ya mobu, boto ya ditsebiso, khalendara le tse ding tse hlokahalang tsa ho ngola. Hamorao o ka nna wa eketsa ka tse ding tse ntlenyana tse kang khomphutha, motjhine o etsang dikopi, dikhabinete tsa difaile, le tse ding. O se ke wa mathela dintho tse phahameng haholo ka theko nakong eo o simolland ka yona – lebokose la khateboto le ntse le etsa khabinete e ntle ya difaile, difaile tse tlwae-hileng di ntse di lekana hantle khatebotong. Hapa o ka nna wa e ferefha hore e shebahale e le ntle.

Le ha ho le jwalo, sesebediswa seo re buileng ka sona se ke ke sa ba le thuso ya letho haeba se sa sebediswe ka nepo. Tiwaelo ya nako le nako tshebedisong ya ofisi ke ntla ya bohlokwa. Tatelano eo o e sebedisang ho phetha mesebetsi ena kaofela ya ofisi ke ntla

“Ha e tsamaiswa ka nepo ofisi e tla ba pelo ya kgwebo ya hao mabapi le meralo, tlhophiso, ho kenya dintho tshebetsong hammoho le taolo ya kgwebo.”

Bahlophisi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

Suite 3, Private Bag X11, Brandhof, 9324
7 Collins Street, Arboretum
Bloemfontein
► 08600 47246 ◀
► Fax: 051 430 7574 ◀ www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA KA SEHLOHONG

Jane McPherson
► 082 854 7171 ◀ jane@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za

MORALO, TLHOPHISO LE HO PRINTA

Infoworks
► 018 468 2716 ◀ www.infoworks.biz

PULA/IMVULA E FUMANEHA KA DIPUO TSE LATELANG:

Sesotho,
English, Afrikaans, Setswana,
Sesotho sa Leboga, Sezulu le Seqhotsa.

Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi

BAHOKAHANYI BA NTSHETSOPELE

Danie van den Berg
Foreisetata (Bloemfontein)
► 071 675 5497 ◀ danie@grainsa.co.za

Johan Kriel
Foreisetata (Ladybrand)
► 079 497 4294 ◀ johank@grainsa.co.za
► Ofisi: 051 924 1099 ◀ Dimakatsi Nyambose

Jerry Mithombothi
Mpumalanga (Nelspruit)
► 084 604 0549 ◀ jerry@grainsa.co.za
► Ofisi: 013 755 4575 ◀ Nonhlaphela Sithole

Naas Gouws
Mpumalanga (Belfast)
► 072 736 7219 ◀ naas@grainsa.co.za

Jurie Mentz
KwaZulu-Natal (Vryheid)
► 082 354 5749 ◀ jurie@grainsa.co.za
► Ofisi: 034 980 1455 ◀ Sydwell Nkosi

Ian Househam
Eastern Cape (Kokstad)
► 078 791 1004 ◀ ian@grainsa.co.za
► Ofisi: 039 727 5749 ◀ Jenilee Bunting

Lawrence Luthango
Eastern Cape (Mthatha)
► 076 674 0915 ◀ lawrence@grainsa.co.za
► Ofisi: 047 531 0619 ◀ Cwayita Mpofyi

Toit Wessels
Western Cape (Paarl)
► 082 658 6552 ◀ toit@grainsa.co.za

Ofisi polasing – tlhoko kapa morwalo?

ya bohlokwa e batlang wena ka sebele – nnete ke ho sebetsana le tsena tsohle nako le nako.

Iphe nako ya ho shebana le mangolo ohle a kenang, ha ho kgonahala e be taba ya kgafetsa e etswang ka ho a kenya difaeleng tsa ngollano tse kang tsena tse latelang:

- “Faeleng” ya nakwana eo ho tla shebanwa le yona hamorao;
- “E potlakileng” e batlang ho potlakelwa kapele; le
- “Ho kengwa faeleng” e leng ya nako e telele ha ngollano e amehang e se e phethilwe. Jwale ke hona o ka shebanang le tse hlokang ho lokiswa. Hopola taba ya bohlokwahllokwa ya ho etsa dikopi tsa mangolo kaofela a tswileng hammoho le ditokomane, le ho faela tsena kaofela.

Ho hlahljowa ha ditokomane kaofela tsa mohlodi (*source documents*) ke taba ya bohlokwa – e leng diphapanyetsano tsa ditjhelete ho ya ka mokgwa ofe kapa ofe o ka sebediswang, e ka ba wa letsoho kapa wa khomphutha, ho tshwanetse ho etswa kgafetsa le ho faelwa ho latela tlhophiso e ntle ho ya ka mefuta e fapaneng ya ditokomane tsa mohlodi. Ho ya ka melawana le ditaelo tsa Melao ya lekgetho, ditokomane tsena kaofela di tlamehile ho bolokwa bonyane nako ya dilemo tse hlano, tse ding nako ya bophelo kaofela.

Jwale shebana le poloko ya direkoto hammoho le mesebetsi e meng ya pampiri e amanang le ditaba tsa mosebetsi (UIF le tse ding), direkoto tsa metjhine, direkoto tsa tlahiso, tsamaiso ya maruo le ya thepa, jwalojwalo.

Jwale ho teng faele ya Semolao – “ha ke rate ntho ena ya mosebetsi wa ho faela, empa jwale ho sa ntse ho le teng ho faela ho hong”. Hopola hore le ha eba o sebedisa khomphutha ho tla nne ho be teng ho faelwa ho hong ha dipampiri.

Ha motho a se na mokgwa o nepahetseng wa ho faela, o senya nako e ngata a batlana le hore ditokomane tse itseng di hokae. Ka baka lena, ho faela ho tlamehile ho etswa ka mekgwa ena e latelang:

- Ka mokgwa o bonolo, o ka sebediswang ha bonolo;
- Ka mokgwa o hlwahlwa o bolokang nako le sebaka;
- Ka mokgwa o bonolo ho fumana moo ditokomane di leng teng; le
- Ka mokgwa o ka fetolwang ha bonolo.

Mokgwa wa ‘index’ (wa A, B, C, D, jwalojwalo) o tadingwa e le wa bohlokwa haholo. Ho boetse ho bohlokwa ho faela ditokomane ka mokgwa wa ho di fa dinomoro e le hore ho be bonolo ho di fumana, le hore di kgone ho faelwa hape ha bonolo.

Hape shebana le moraloo (dipolane) wa hao o ntse o ela hloko diketsahalo tsa bohlokwa nako le nako. Khalendara ya leboteng kapa boto ya ditsebiso e molemo haholo. Hape hopola matsatsi a bohlokwa, diketsahalo tsa bohlokwa hammoho le matsatsi ao ho itseng ho ilo etsahala ka ona.

Ka baka lena, hore o kgone ho tsamaisa mosebetsi wa hao wa ofisi, o tlamehile ho ba le ‘ofisi’ moo o tla shebana le mesebetsi ya tsamaiso ka nepo. Kgothaletso ke hore mosebetsi ona o etswe letsatsi le letsatsi le ha eba e ka ba nakong ya bosiu. Haeba hona ho sa kgonahale, bonyane e ka ba ka beke le beke kapa ka kgwedi le kgwedi, le teng ho tla itswela feela hore ke bongata bo bokae ba mosebetsi. Haeba o tshwere bothata ka mosebetsi wa ofisi, hobaneng o sa kenele thuto e tla o hlahlella mabapi le tsamaiso e nepahetseng ya ofisi?

Ha tsamaiso ya ofisi e nepahetsese, ofisi e tla ba pelo ya kgwebo ya hao mabapi le moraloo (merero), tlhophiso, ho kenya dintho tshebetsong hammoho le taolo ya kgwebo. Tsamaiso e nepahetseng e fana ka ‘maikutlo a kgotsafalo’ ka kgwebo ya hao, mme ha ho etsahala hore dipotsi di be teng, ho bonolo ho fumana moo ditokomane di leng teng tse tshehetsang taba ya hao. Tsamaiso e nepahetseng ya ofisi e tla fana ka setshwantsho sa hore wena ka sebele o na le taolo e feletseng ya kgwebo ya hao, hape e tla bopa boitshepo kgwebong ya hao.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Marius Greyling, mophelisi ho tsa Pula/Imvula. Ho tseba haholwanyane romelia e-meile ho mariusg@mccacc.co.za.